

Litteraturförteckning

- Fryklund, B., Peterson, T. (1981) *Populism och missnöjespartier i Norden*. Malmö: Arkiv.
- Habermas, J. (1981) *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main.
- Hoikka, P., Koivula, S., Oksanen, M., Pesonen, P. (1981) *Kunnallisvaalit 1980* (Kommunalvalet 1980) Tammerfors universitet, kommunalvetenskapl. avd., publ. A2/1981.
- Kotkavirta, J. (1982) *Power & Flower*. Otapaino.
- Noponen, M. (1983) "Eduskunnan toimintänäkymät vaalien jälkeen" (Riksdagen efter valet 1983) Valtiotieteilijä 2/1983.
- Oksanen, M. (1979) *Vuoden 1979 eduskuntavaalit* (Riksdagsvalet 1979) Oy Yleisradio Ab., planerings- och forskningsavd., serie C 5/1979.
- Oksanen, M. (1982) *Koiviston tasavallan tekijät* (Väljarna samt republiken av dr. Koivisto) Helsingfors universitet, instit. för statslära, forskningsrapport nr A 58/1982.
- Oksanen, M. (1982) *Television ja radion vaalikeskustelut ja niiden vaikutukset presidentinvaaleissa 1982* (TV och radio samt deras effekter på 1982 års presidentval) Oy. Yleisradio Ab, planerings- och forskningsavd., serie B 4/1982.
- Oksanen, M. (1983) *Hallitusvaalit ja muutosvaalit* (Regeringsbyte och valet 1983). Oy. Yleisradio Ab., planerings- och forskningsavd., serie C 1/1983.
- Oksanen, M. (1983b) *Televiiovaalit 1983* (TV-valet 1983). Oy. Yleisradio Ab., planerings- och forskningsavd., serie B 10/1983.
- Oksanen, M. (1983c) *The 1983 Parliamentary Election in Finland*. University of Helsinki and the Finnish Broadcasting Company.
- Oksanen, M. (1983d) *Televisionens och radions effekter på riksdagsvalet i Finland 1983*. VI. Nordiske konferense for massekommunikasjonsforskning, Volda, Norge, 10 augusti 1983.
- Pesonen, P., Oksanen, M. (1982) "The 'Koivisto Phenomenon' in Finland's Presidential Election." *Electoral Studies* (1982) 1:2, 255-262.
- Pesonen, P., Oksanen, M. (1983) "The 1983 Parliamentary Election in Finland." *Electoral Studies* (1983) 2:3, 169-274.
- Sänkiäho, R., red. (1983) *Kun kansa valitsi Koiviston*. (Då Koivisto valdes av folket). Jyväskylä.
- Taloustutkimus Oy (1984) *Opinionismätningarna, mars-juni 1984*. *Uusi Suomi* 18.7.1984.

Från H till M

I juni 1967 samlades högerpartiet till riksstämman i Karlstad. På uppdrag av riksstämman 1965 hade en kommitté utrett frågan om partiets namn. Efter ett omfattande remissarbete kom arbetsgruppen fram till att något namnbyte inte kunde anses vara aktuellt. Partistyrelsen och riksstämman delade denna uppfattning och avförde därmed frågan från dagordningen.

Ett och ett halvt år senare, vid den extra riksstämman i Stockholm den 9 januari 1969 kl tre minuter i sju på kvällen, föll stämмоordförande Yngve Holmbergs klubba i bordet, vilket innebar att en dopakt hade avslutats. Partiet hade låtit döpa om sig till Moderata samlingspartiet. Från att ha varit ett avfört problem kom alltså frågan inte bara återigen upp på dagordningen, utan fick också en ny lösning. Hur och varför namnbytet kom till stånd är temat för denna översikt.

Förhistorien

Namndiskussionerna inom partiet gick långt tillbaka i tiden. Egentligen startade en diskussion redan innan partiet bildades, den 18 oktober 1904, då Allmänna valmansförbundet (AVF) konstituerades vid ett sammanträde i Stockholm. Även under det konstituerande sammanträdet framfördes förutom AVF andra förslag: Svenska förbundet, Det förenade högerens valmansförbund, Allmänna konservativa valmansförbundet, Det konstitutionella valmansförbundet, Nationella landsföreningen, Allmänna moderata valmansförbundet samt Förbundet förenade valmän.¹ Pappa till beteckningen Allmänna valmansförbundet var uppsalaprofessorn Harald Hjärne.² Partiets förste ordförande, godsägaren och förstakammarledamoten Gustaf Fredrik Östberg, hade tidigare på hösten snarast lutat åt beteckningen Moderata valmansförbundet.³ Det är att märka att termerna "konservativ" och "moderat" vid denna tid hade en innebörd som angav en viss åskådningsmässig skillnad (se nedan).

AVF var vid denna tid inte organisatoriskt kopplat med någon motsvarande partibildning i riksdagen. Större betydelse kan valorganisationen sägas ha fått sedan enhetliga högerpartier konstituerats i riksdagens bägge kamrar.⁴ Detta skedde 1912, då Lantmannapartiet och det år 1906 bildade Nationella framstegspartiet slogs samman till Lantmanna- och borgarpartiet och de skilda grupperna i första kammaren slog sig samman i Första kammarens nationella parti.

Högergrupperna i första resp andra kammaren förblev formellt åtskilda ända till år 1934, då Riksdagshögern bildades. Dess ordförande blev Arvid Lindman, som sedan 1912 också var ordförande i AVF. År 1938 ändrades AVFs namn till Allmänna valmansförbundet, Högerens riksorganisation. Syftet var att det första ledet

i namnet bara skulle finnas kvar under en kort övergångsperiod.⁵ Namnändringen tycks relativt snabbt ha fått en allmän spridning och det dröjde inte länge förrän det första ledet slutgiltigt togs bort. Redan 1940 talas det endast om Högerns riksstämman och Högerns principprogram.

Efter 1938 var det för ett tag tyst i namnfrågan. Vid riksstämman 1948 förelåg tre motioner som föreslog ett namnbyte till Frihetspartiet-Högern. I debatten på stämman föreslogs även Samlingspartiet och Landspartiet. Vid stämman 1950 motionerades om en förnyad prövning av namnfrågan. En stämmomotion 1954 föreslog namnet Medborgarpartiet. Efter ett förslag från hallandsförbundet ändrade riksstämman 1960 beteckningen på riksorganisationen från Högerns riksorganisation till Högerpartiet, riksorganisationen. Vid stämman 1963 förelåg i en motion ett krav på en utredning.

Det var först vid stämman 1965, då namnfrågan återigen togs upp i tre motioner, som riksstämman beslöt att uppdraga åt partistyrelsen att verkställa en förutsättningslös utredning av frågan. En kommitté under ledning av partiets andre vice ordförande Yngve Nilsson i Trobro tillsattes. Kommittén remitterade frågan till olika instanser inom partiorganisationen. Av de 26 svar som kom in, var 23 negativa till ett namnbyte. De övriga tre menade, att frågan kunde hållas aktuell. Kommittén beslöt på grundval av detta att till partistyrelsen och riksstämman meddela:

"att frågan om byte av partinamn f n ej kan anses vara aktuellt. Huruvida frågan skall diskuteras vidare, överlämnar vi till partistyrelsens och riksstämmans bedömande. Kommittén anser för sin del att det uppdrag, som den erhållit, har slutförts, varför den anhåller att kommittén upplöses."

Partistyrelsen instämde i kommitténs slutsats och riksstämmans beslut blev detsamma med tillägget: "att uppdraga åt partistyrelsen att med kraft verka för att beteckningen Högern i alla sammanhang utbytes mot beteckningen Högerpartiet . . ."⁶

Namnfrågan förekom också sporadiskt i pressen under den första delen av 1960-talet. En insändare i Kvällsposten (1963) menades således att partiet borde byta namn till Frihetspartiet. Redaktionen höll i princip med men lutade snarare åt beteckningen Samlingspartiet.⁷ Året därpå menade Svensk Tidskrift:

"Under alla omständigheter torde det dock vara angeläget för högerpartiet att liksom de båda andra borgerliga partierna genomföra ett namnbyte. Och varför inte låta det komma till uttryck som flertalet borgerliga väljare ändå eftersträvar: borgerlig samling – Samlingspartiet."⁸

I januari året efter argumenterade Svenska Dagbladet för samma partibeteckning.⁹ Beteckningen Samlingspartiet hade också varit ett av huvudalternativen vid bondeförbundets namnbyte till Centerpartiet i slutet av 1950-talet.¹⁰ Efter att bondeförbundet i olika etapper under åren 1957–58 slutligen fastställde sitt nya namn till Centerpartiet, förblev beteckningen Samlingspartiet ledig. År 1964 "säkrades" namnet av intresserade inom högerförbundet i Stockholm, som för sin räkning lät inregistrera det i justitiedepartementet.¹¹ Under 1967 publicerade Svensk Tidskrift en artikel skriven av den tidigare ordföranden i Konservativa Studentförbundet, vice ordföranden i Högerpartiet i Västernorrlands län, Håkan Winberg, som kom till slutsatsen att ingenting talade för ett namnbyte.¹²

Namnfrågan hade alltså, när valåret 1968 inträdde, varit aktuell vid ett flertal tillfällen under en lång tid. Den hade också flera gånger avförts från dagordningen. Avfärdandet så sent som 1967 får betraktas som relativt grundligt i det att ett stort antal remissinstanser inom partiorganisationen, dels fick tillfälle att ge sin ståndpunkt tillkänna, dels med så kraftig majoritet ställde sig negativa till ett namnbyte.

Skiftet 15 september 1968–10 januari 1969

Söndagen den 15 september 1968 var det allmänna val till riksdagens andra kammare. Valutgången blev ett bakslag för högerpartiet som med sina 12,9 % gick tillbaka 0,8 % jämfört med andrakammarvalet 1964 och 1,8 % jämfört med kommunalvalen 1966. Förhoppningarna inom partiet hade inför valet varit mycket stora och inga krafter eller resurser hade sparats på att försöka nå det mål om 10 nya h-mandat, som ansågs ligga inom räckhåll. Därför upplevdes den i och för sig begränsade mandatförlusten på ett mandat som ett stort bakslag.

Måndagen den 16 september 1968 åt herrar Yngve Holmberg, Gösta Bohman, Sam Nilsson och Carl-Henrik Winqvist gemensam lunch på Djurgårdsbrunn. Gösta Bohman och Sam Nilsson hade "vid vissa underhandskontakter" blivit överens om en linje som inledningsvis stötte på motstånd från partiledarens sida. Senare samma dag var emellertid Yngve Holmberg mer positivt inställd och

tisdagen den 17 september 1968 kunde partisekretären meddela Bohman att partiordföranden var vunnna för deras uppläggning. Det bestämdes att Sam Nilsson skulle finslipa en promemoria som Yngve Holmberg skulle studera. Det ledde, enligt Bohmans anteckningar, till att partisekretären och partiledaren gick längre än vad Bohman hade velat. Denne menade för sin del – att nya kontakter borde ha tagits med mittenpartiernas ledare,

- att partistyrelsen och förtroenderådet inte skulle ta ställning i själva namnfrågan
- att uppdrä åt programkommittén att även överväga frågan om partiets namn.

Gösta Bohman var orolig för att ett centralt förslag till beslut skulle försvåra namnbytet genom genomförande genom opposition ute i landet.¹³

Torsdagen den 19 september 1968 fick sekreterare Berit Skogås partisekreterarens färdiga promemoria för utskrift.

Den största delen av promemorian ägnades åt att diskutera orsakerna till valutgången. Den, i detta sammanhang, viktigaste slutsatsen tycks ha varit att det politiska läget inför 1970 års val troligen skulle vara radikalt förändrat. De övriga partierna hade problem med förestående ledarskiftet (SAP och C), inre splittning (Fp) osv. Detta innebar, enligt partisekreteraren, att högerpartiet, om det handlade rätt och snabbt, kunde skaffa sig en betydligt angenämare utgångspunkt inför 1970 års val:

”Högerpartiets roll kan därvid bli den helt avgörande, på samma sätt som högerpartiets framtida inflytande kan bli det helt dominerande.”

Partisekreteraren ansåg att partiet, trots många påfrestningar, hade klarat valet och att den uppkomna situationen gav en antydning om nya framkomstvägar. Dessa borde, enligt promemorians förslag till kommuniké för offentliggörande av partistyrelse och förtroenderåd, beträddas med ett nytt partiprogram och ett nytt partinamn. Detta för att ytterligare markera partiets vilja till förnyelse och strävan efter en samling av de icke-socialistiska krafterna i landet.¹⁴

Lördagen den 21 september 1968 diskuterades högerpartiets namn i Expressen, som kunde meddela att Helsingborgs Dagblad sedan en tid drivit frågan och föreslagit Framstegspartiet som nytt namn för partiet. Norrbottens-Kuriren hävdade samma dag att Samlingspartiet vore ett bra namn och att det fanns flera skäl till att överväga ett namnbyte. Och det var ju just vad som höll på att ske.

Måndagen den 23 september 1968 träffades partipresidiet och överlade om partisekreterarens promemoria:

”Diskussionen blev även i namnfrågan seriös. Den förknippades med programarbetet. Egentligen diskuterades endast två alternativ, Samlingspartiet och Framstegspartiet. Presidiet föredrog det första.”

På kvällen samma dag samlades några ”ledande partimän” hemma hos partiledaren. Även här gavs klar-tecken.¹⁵

Tisdagen den 24 september 1968 mötte inte tankarna på ett namnbyte något starkare motstånd på ett kombi-

nerat partistyrelse- och förtroenderådssammanträde. Efter partiledarens inledande föredragning yttrade sig nitton talare varav femton klart uttalade sig för ett namnbyte. Om förslaget till namn rådde däremot skilda meningar. Gösta Bohman menade i enlighet med sin tidigare linje, att något förslag inte skulle ges från partistyrelsens och förtroenderådets sida till partiets remissinstanser. Allan Hernelius (dåvarande riksdagsman och chefredaktör på SvD) hävdade den motsatta uppfattningen och fann ett förslag nödvändigt. Förutom namnet Samlingspartiet, som hade föreslagits av partiledaren, nämndes som alternativ Medborgarpartiet, Moderata Framstegspartiet och kombinationen Samlingspartiet-Högern.

Yngve Holmberg avslutade debatten med att betona att beslutet måste ske snabbt och att partistyrelsen och förtroenderådet hade ett vägledande ansvar gentemot partimedlemmarna. Partiledaren föreslog därför att dessa instanser för sin del skulle föreslå partiet att anta namnet Samlingspartiet. Detta blev också sammanträdet linje.¹⁶

Redan samma kväll kunde massmedia meddela allmänheten det nya förslaget. Detta underlättades av att den offentliggjorda kommunikén från mötet ordagrant överensstämde med det förslag till kommuniké som återfanns i partisekreterarens PM. I kommunikén hette det bland annat:

”Bristen på ett gemensamt handlingsprogram från oppositionens sida i årets valrörelse har varit en av de främsta orsakerna till att socialdemokraterna kunnat förstärka sin ställning. /-/

Högerpartiet har länge och konsekvent arbetat för en förnyelse av oppositionens politiska och organisatoriska struktur utan att ha rönt gensvar. /-/

För att markera viljan att åstadkomma den nödvändiga förnyelsen på den icke-socialistiska sidan, såväl organisatoriskt som politiskt, föreslår högerpartiets styrelse och förtroenderåd att partiet i samband med sitt pågående programarbete ändrar namn till Samlingspartiet.”¹⁷

Onsdagen den 25 och torsdagen den 26 september 1968 kommenterade pressen det nya förslaget.

Högerpressen ställde upp bakom tanken på ett namnbyte, även om inte alla tidningar var nöjda med det alternativ som föreslogs.¹⁸ Helsingborgs Dagblad (25.9) höll t ex fast vid sitt tidigare förslag Framstegspartiet, medan Östgöta Correspondenten (25.9) var tveksam till beteckningen Samlingspartiet, eftersom tidningen ansåg att den borde ha reserverats för ett nytt parti – den sammanslagna borgerligheten. Denna åsikt förfäktades också av liberala Expressen (25.9) och Dagens Nyheter (26.9). Expressen menade också att endast om det fanns en ärlig vilja till politisk omorient-

ring bakom namnbytet var det välkommet. Dagen efter fick tidningen medhåll av Eskilstuna-Kuriren (lib) och Hudiksvalls-Tidningen (c). De mest kritiska kommentarerna kom från den socialdemokratiska pressen, som i de flesta fall menade att det endast var fråga om opportunistisk partitaktik.¹⁹

"Vad högern behöver är en ny politik, inte ett nytt namn." (Dala-Demokraten 25.9)

"Högerpartiet maskerar sig." (Folkbladet Östgöten 26.9)

"Alla vet att bakom den nya skylten 'samlingspartiet' finns fortfarande samma gamla reaktionära höger." (Sydöstra Sveriges Dagblad 25.9)

"Klarare än så kan det inte sägas att namnbytet är en partipolitisk manipulation." (Norrländska socialdemokraten 26.9)

I likhet med Expressen m fl var den övriga borgerliga pressen tveksam till namnbytet. Man efterlyste ofta snarare en kursändring i den programrevision, som partiledningen hade annonserat skulle komma att äga rum i samband med namnskiftet. Tidningarnas förhoppning var därvidlag att revisionen skulle innebära ett markerat (fortsatt) närmande till mittenpartierna.²⁰

Fredagen den 27 september 1968 sändes partistyrelsens och förtroenderådets gemensamma förslag ut till partiets olika instanser: läns- och stadsförbunden, kvinno- och ungdomsförbunden, partiets centrala råd samt Sveriges Konservativa Studentförbund, som i och för sig inte var en partiinstans men vars inställning i frågan ändå var av intresse för partiet.

Samma dag kände sig partiledaren föranledd att i ett brev till "en trängre krets av vänner och medarbetare", kommentera de senaste dagarnas händelser. Han började med att påpeka att namnfrågan hade varit aktuell sedan länge men att tidigare de flesta hade haft uppfattningen att motiven för ett namnbyte inte hade varit tillräckligt starka. Nu var dock läget ett annat.

Stor betydelse för detta, menade partiledaren, bestod i motståndarnas starka och målmedvetna propaganda, som lyckats att förvärva vanföreställningarna beträffande ordet höger. Propagandan var så stark att partiet måste räkna med en växande negativ effekt.

Framför allt menade emellertid Holmberg att det föreslagna namnbytet skulle ses som ett led i partiets strävan att bryta det låsta läge, som efter valet hade uppstått inom det borgerliga lägret. Mittensamverkan hade misslyckats och tanken på en fusion mellan mittenpartierna torde, menade partiledaren, vara längre borta än någonsin. Genom att anta namnet Samlingspartiet skulle partiet ånyo kunna aktualisera tanken på en total kraftsamling inom borgerligheten och på det sättet se till att trepartisamverkan kom i förgrunden.

Holmberg ansåg det inte heller vara så stor risk för

att partiet även framledes skulle kallas för högern eller högerpartiet. Genom att hänvisa till att bondeförbundets byte till Centerpartiet slog igenom efter en relativt kort tid, beroende på att den nya beteckningen kom att användas i alla officiella sammanhang, kunde man räkna med att samma sak skulle ske med ordet Samlingspartiet. Utomordentligt värdefullt betecknades också det faktum att partistyrelsen och förtroenderådet enhälligt hade givit förord åt det nya namnet. Det var en manifestation av enighet och målmedvetenhet, vari ett betydande propagandamässigt värde låg. Viktigaste argumenten för partiledaren var, som sagt, ändå situationen beträffande det borgerliga samarbetet:

"Kanske kommer det att sägas att vi syftar till att åt vårt eget parti vinna den good-will som samlingstanken i vida kretsar har. Självfallet räknar vi med framgång — varje parti måste eftersträva framgång. Men i detta sammanhang är att märka att en framgång för ett parti, som ådagalagt sitt samlingsintresse och till och med markerat detta i sitt namn, självfallet blir en framgång för själva samlingstanken. En sådan opinionsyttring kan inte nonchaleras av de krafter inom de båda mittenpartierna, vilka hittills har rest motstånd mot trepartisamverkan. Genom vårt namnbyte kan vi bryta dödläget inom oppositionen."²¹

Måndagen den 30 september 1968: Det nya namnförslaget hade knappt hunnit sändas ut förrän Norrbottens-Kuriren ansåg sig ha funnit det förlösande ordet:

"Moderat är ordet . . . så kan ingen tvekan råda om att samlingspartiets politik i högsta grad ska präglas av moderation. Moderation, just det. Nyckelordet för samlingspartiet bör bli moderat."²²

När remissinstanserna hade börjat samlas för att överlägga om det avgivna förslaget visade det sig snart att många av dem inte var nöjda med det alternativ till nytt namn som hade förelagts dem. De flesta tycktes emellertid vara intresserade av ett namnbyte, varför sökan-det efter andra alternativ intensifierades. Ett sådant nytt alternativ började vid denna tid vinna alltmer terräng. När detta alternativ dök upp här och var inom partiorganisationen, främst i väst-Sverige, föranledde det Helsingborgs Dagblad att fråga sitt tidigare förslag Framstegspartiet. Tidningens förslag hade också hunnit bli inaktuellt då ett nytt politiskt parti hade bildats med just den beteckningen.²³ Helsingborgs Dagblad menade nu i stället: "Förslaget är gott. Låt alltså namnet bli Moderata Samlingspartiet."²⁴

I december 1968 sammanträdde var för sig partiets länsförbundsordförande och partiets riksdagsgrupp för att dryfta namnfrågan. Enligt partiledarens uppfattning i början av januari 1969 visade dessa sammanträden att ett namnbyte borde ske och att namnet borde bli något

i stil med Moderata Partiet eller någon annan kombination i vilken ordet "moderat" ingick.²⁵

Dessa sammanträden ägde rum efter det att remisstiden hade utgått (1 december). Sammanställningen av remissvaren visade, att 38 svar hade inkommit. En stor majoritet, 36 av de 38, förordade ett namnbyte. Det fanns därmed en god grund för ett sådant. Mer problematiskt för partiledningen var däremot att 19 av de 36 positiva inte var nöjda med det föreslagna namnet. Av de 17 som accepterade beteckningen Samlingspartiet var det i 8 fall ett resultat av ett voteringsbeslut. De som inte var nöjda med beteckningen Samlingspartiet lämnade egna förslag. De oftast förekommande var Moderata Samlingspartiet och Medborgarpartiet. Bland andra förslag märktes Moderata Partiet, Moderat Samling, Fria demokratiska Partiet och Samlingspartiet Högern. Av de lämnade alternativa förslagen ingick i nio fall ordet moderat. Termen sågs allmänt som en ytterligare positionsbestämning av den politik som man gärna såg skulle föras och manifesteras i ett nytt partiprogram.²⁶

Torsdagen den 2 januari 1969 sammanträdde partistyrelsen. I överläggningen om partiets namn deltog femton ledamöter. Fyra av dessa föreslog Moderata Partiet, tre Samlingspartiet och tre kombinationen Samlingspartiet – de moderata. Övriga föreslog olika kombinationer av Moderata Partiet, Samlingspartiet och Högern; ingen föreslog emellertid det i remissvaren så vanligt förekommande Moderata Samlingspartiet.

Partistyrelsen nödgades att tillsätta en kommitté med uppdrag att framlägga ett förslag inför styrelsen.²⁷ Under tiden kommittén arbetade ajournerades styrelsen. När kommittén återkom kunde den meddela att den enhälligt beslutat sig för att föreslå att partistyrelsen för sin del skulle föreslå riksstämman att anta namnet Samlingspartiet – de moderata. Partistyrelsen följde kommitténs förslag.²⁸

Presskommentarerna till partistyrelsens beslut blev något förvirrade, då partistyrelsens nya namnförslag missuppfattades på flera håll inom pressen. Flera tidningar utgick från att partistyrelsen föreslagit Moderata Samlingspartiet, men den beteckningen hade som sagt inte föreslagits av någon på sammanträdet.²⁹ Förbistringen tycktes ha bestått i att Högerns Nyhetsbyrå på fredagen den 3 januari sänt ut ett meddelande om att partistyrelsen för stämman skulle föreslå just Moderata Samlingspartiet. En korrigerig följde emellertid snart.³⁰

Ondagen den 8 januari och torsdagen den 9 januari 1969 var det extra riksstämman i Stockholm och frågan skulle avgöras. Medborgaren karakteriserade efteråt debatten som "hård, stundom bitter, ofta känsloladdad".³¹ Sju stämmodeltagare uttalade sig mot ett namnbyte överhuvudtaget. Tre önskade bordläggning.

Fjorton personer förespråkade Moderata Samlingspartiet och sex Moderata Partiet. Fem ombud ansåg Medborgarpartiet vara det bästa alternativet, medan endast tre personer talade för partistyrelsens senaste förslag Samlingspartiet – de moderata. Sällan eller aldrig i partiets historia hade en fråga i så stor utsträckning kommit att handläggas "i korridorerna". Partiledningen kunde efterhand, dels av underhandskontakter, dels av den allmänna debatten, utläsa att majoriteten stödde något av förslagen Moderata Samlingspartiet eller Moderata Partiet. Då partistyrelsen gjorde bedömningen att en majoritet troligen kunde nås för Moderata Samlingspartiet, ledde det till att partiets andre vice ordförande Yngve Nilsson kunde meddela stämman att partistyrelsen drog tillbaka sitt förslag Samlingspartiet – de moderata.

Vid den slutliga voteringen, som ägde rum i flera etapper, fastlogs med rösttalen 154 ja mot 51 nej och 2 som avstod att partiet skulle anta namnet Moderata Samlingspartiet. Därmed hade också det stadgemässiga kravet om $\frac{2}{3}$ majoritet uppfyllts med "hyfsad marginal".³²

Partiledningen fick alltså till slut, efter många om och men, igenom ett namnbyte. Det blev dock inte något av de alternativ, som man själv hade förespråkade före stämman. Att frågan betraktades som viktig av partiledningen med partiledaren i spetsen kunde ingen ta miste på. Hur viktig frågan var för t ex partiledaren blev på sina håll efter stämman ett hett diskussionsämne. På vissa håll inom dagspressen hävdades att Y Holmberg på onsdagskvällen i en trängre krets på Operakällaren fått ta till ett hot om att avgå om inte stämman resulterade i ett namnskifte. Han skulle, hette det, i annat fall tolka utgången som ett misstroende riktat mot honom personligen.³³ En del högertidningar ställde sig ytterligt skeptiska till dessa uppgifter; Svenska Dagbladet t ex betraktade det hela som en "skepparhistoria".³⁴

Hur det nu än var med detta; även om partiledaren var nöjd med att ett namnbyte hade ägt rum, var han inte nöjd med det valda namnet:

"Jag ber Dig emellertid intill dess fundera igenom den situation som uppstått genom att vi har ett dubbelnamn och tydligen måste laborera både med ordet "moderat" och "samlingspartiet". Frågan är hur länge vi kan arbeta med ett så pass långt och tungrott namn och om vi inte ganska snabbt måste besluta oss för vilket ord som ska vara det avgörande."³⁵

Holmberg lutade själv åt att partiet skulle använda Samlingspartiet som sitt huvudord.

Fredagen den 10 januari 1969 hade emellertid riksdagsgruppen redan hunnit ta det första steget i den

utveckling som ledde till att huvudordet snarare kom att bli "moderat". Gruppen bestämde nämligen denna dag:

"att som nytt namn för partiet antaga Moderata Samlingspartiet och, efter omröstning att partibeteckningen skall vara M. Vid omröstningen avgavs 36 röster för M och 17 röster för Msp."³⁶

Beslutet om att inskränka partibeteckningen till M lade grunden till den nya partisymbol som partistyrelsen godkände under våren 1969. Bland de många förslagen fastnade partistyrelsen för industridesigner Carl Göran Crafoords \mathfrak{M} ³⁷ När symbolen presenterades av Medborgaren gav tidningen den en blå färg. Senare beslöts emellertid att färgen i stället skulle vara röd, eftersom det befanns att rött hade ett högt uppmärksamhetsvärde. Den röda symbolen upplevdes på sina håll som något malplacerad och efter valet och skiftet av partiledning hösten 1970 ändrades färgen från rött till blått.³⁸

Termen moderat

A F Dalin anger i "Ordbok öfver svenska språket" (1853) följande bestämningar av ordet moderat: "återhållsam, hofsam, sansad" och "billig". Dessa betydelser har alltsedan dess stått kvar i även mer moderna ordböcker. Några tillägg har dock gjorts över åren: måttfull, måttlig, skäligen samt (mindre ofta) foglig. Orden kan sägas ange betydelsen av adjektivet moderat i dess mera vardagliga mening.

Under slutet av 1800-talet började ordet alltmer att få en politisk innebörd, eller kanske snarare flera innebörder. I Svenska akademins ordlista tas ordet inte in förrän i den sjunde upplagan (1900) och då utan förklaring. Detta sker först i den åttonde upplagan (1923). I dessa upplagor sker emellertid en koppling med ordet konservativ: moderat-konservativ. Att ordet också kunde kopplas åt andra håll visar t ex C M Ekbohrns "100 000 främmande ord och namn m m" (1948), som i stället endast gör kopplingen: "moderat-liberal polit. måttligt frisinnad, 'grå'." Termen "grå" hade Nordisk Familjebok preciserat i en tidig upplaga (1909): "Grå, beteckning på politiker, som intaga en något oklar ställning mellan reaktionära och liberala: moderat-liberala." (Uppslagsordet försvann i nästkommande upplaga av Nordisk Familjebok.) I Svenska akademins ordbok (1945) görs bägge kopplingarna. I den nionde upplagan av akademins ordlista (1951), som var den mest aktuella under namndiskussionen under 1960-talet, har den direkta kopplingen med konservativ tagits bort och i stället har den politiska betydelsen av ordet

moderat bestämts till "höger-(sinnad)." I "Svensk politisk uppslagsbok" (1937) heter det att moderat är en beteckning för en "politisk riktning som vill markera sitt avståndstagande från olika ytterligheter". S C Bring markerar i "Svenskt ordförråd ordnat i begreppsklasser" (1930) något av ett motsatspar: "(stock-, moderat-) konservativ" (i begreppsklass nr 150 "VARAKTIGHET").

Tullfrågans aktualisering mot slutet av 1880-talet medförde en förändring av det rådande partisystemet. Även efter att den förlorat sin omedelbara aktualitet gjorde den tjänst som en politisk vattendelare i riksdagen.

"Det föreföll som om den friare grundåskådningen i denna fråga förde med sig en liknande syn även på andra frågor; utan att vara sammanslutna i något frihandelsparti bildade de frihandelsvänliga en grupp för sig, vilket kunde betecknas som oppositionen i överhuset."³⁹

Så beskrevs tullfrågans betydelse av Ivar Afzelius, som kom att bli en av tillskyndarna bakom bildandet av *Första kammarens moderata parti* vid riksdagen 1905. Detta parti var emellertid inte den första grupp inom riksdagen som i sitt namn inneslöt begreppet moderat. Året före hade i andra kammaren ett antal högersinnade vildar bildat "De moderata reformvännernas klubb". Två år senare försvann klubben genom att de av medlemmarna som fortfarande fanns kvar i riksdagen, gick med i det då bildade Nationella framstegspartiet, som var en utbrytning av mer moderata element från det sedan 1895 återförenade Lantmannapartiet.

Efter rösträttsreformen 1907–09 växte planerna på en sammanslagning av högergrupperna inom respektive kammare sig allt starkare. Vid 1911 års val och under ett drygt årtionde därefter användes som beteckning på den förenade högern under valåren namnet "de moderata". 1915 stiftades i Stockholm en landsomfattande fristående kvinnoorganisation, Sveriges Moderata Kvinnoförbund (SMKF), som ända till 1937 stod utanför högerns egen kvinnorörelse. Arvid Lindman var orolig och menade att ett fristående moderat kvinnoförbund innebar en allvarlig fara för sammanhållningen inom, vad han betecknade som, "det moderata partiet".⁴⁰

När Lindman ett drygt årtionde senare bildar en ren högerministär betecknas den som moderat av Dagens Nyheter.⁴¹ Till bilden hör också att flera av AVFs valkretsförbund hade valt att använda ordet moderat i sina namn: Hallands Moderata Valmansförbund, Norra Älvsborgs Moderata Förbund, Skaraborgs Moderata Förbund, Örebro läns Moderata Valkretsförbund etc.⁴² Termen var alltså relativt flitigt i bruk som beteckning-

är på högern och högergrupperingar ända långt in på 1930-talet.

Sammantaget kan man alltså säga att termen moderat, från att ha använts både om moderat-liberala (där termen tjänade som en positionsbestämning högerut) och om moderat-konservativa (där den i stället tjänade som en positionsbestämning vänsterut), alltmer kom att få en mer absolut mening som en beteckning på högergrupper med mer markerade liberala inslag än den mera ursprungliga och klassiska högerkonservatismen.

Efter att det allt igenom förenade Högerpartiet konstituerats och allmänna valmansförbundet tas bort som partibeteckning försvinner termen moderat. "Numera är namnet alldeles övergivet" skriver Thermaenius 1951. Till mångas förvåning skulle det återigen dyka upp som partibeteckning på den svenska högern.

Varför?

Namnfrågan hade varit ständigt återkommande under en lång tid. Eftersom frågan så ofta aktualiserades skapades en mer kontinuerlig diskussion om, och en allmän känsla av, att partiets namn utgjorde ett problem. Detta var så att säga den grundläggande partiorganisatoriska predispositionen för att frågan till slut skulle få en ny lösning – att något skulle hända.

Problemet med namnet upplevdes som tudelat. För det första var det en mer eller mindre allmän mening inom partiorganisationen att partiets allmänna profil led av de associationer och föreställningar som alltmer förknippades med begreppet "höger". Massmedias, särskilt televisionens (vars genomslagskraft under denna tid ansågs som utomordentligt stor och stigande), tal om "högerextremister", "högerelement", etc, upplevde man inom partiet medverka till att i det allmänna medvetandet ingjuta föreställningar om att termen "höger" stod för något äventyrligt, extremt och politiskt omöjligt.⁴³

För det andra fanns det på flera håll inom partiet en upplevelse av att, även bortsett från eventuella vanföreställningar, partinamnet inte var adekvat. Dessa upplevde partiet som mera framstegsvänligt, liberalt, demokratiskt sinnat och socialt ansvars-kännande än vad partibeteckningen ansågs antyda.⁴⁴ Att partinamnet sågs som en belastning var emellertid en syn som hade präglat namndiskussionen under en lång följd av år – utan att något hade skett. För att ett namnbyte verkligen skulle komma till stånd krävdes mer.

Namnskiftet i januari 1969 kan delas upp i två delfrågor:

- Varför ställde partiorganisationen upp på ett namnskifte efter att endast ett och ett halvt år tidigare med stor majoritet sagt nej?
- Varför föreslog partiledningen att partiet skulle byta namn?

Svaret på den första frågan gives till en väsentlig del av formuleringen av den andra: Det helt avgörande tycks ha varit att det var partiledningen som initierade namnbytet. Sedan partistyrelsen och förtroenderådet hade sammanträtt och genast meddelat massmedia sin avsikt att föreslå partiet att anta ett nytt namn, var ett stort steg taget. I och med att ett namnförslag också gavs fick den efterföljande diskussionen en naturlig och given utgångspunkt; det var inte så mycket fråga om partiet skulle byta namn eller ej, utan snarare om partiet framledes skulle heta Samlingspartiet eller om det fanns något bättre alternativ.

Massmedia fortsatte att följa frågan. Partiorganisationen engagerades genom remissförfarandet. Allt tal, internt och offentligt, om ett förestående namnbyte, ledde till att extrastämman när den samlades egentligen bara hade att välja mellan alternativ till nytt namn och inte på att byta namn eller ej. Stämningen torde ha varit sådan, på ett tidigt stadium efter partistyrelsens och förtroenderådets agerande, att ett bibehållande av det gamla partinamnet var en stängd väg. Det hade varit att alltför mycket utmana motståndarnas beredvilighet att teckna partiets konturer i löjets silhuetter.⁴⁵ Samtidigt var det nödvändigt att ställa upp bakom partiledningen, om inte annat så just för att den så hårt hade engagerat sig för en ny lösning.⁴⁶ Något annat hade troligen inte bara av partiledaren och hans närmaste uppfattats som något av ett misstroende riktat mot partiets ledning och dess sätt att leda partiets verksamhet.

Det fanns emellertid saker som talade emot ett namnbyte. Kontinuiteten, de på sina håll starka känslomässiga bindningarna till det gamla namnet var viktiga hinder. Partiets tidigare kanslichef, Oscar Östman, deklarerade t ex att han aldrig skulle upphöra med att bära högernålen.⁴⁷ Det framfördes också att partiet tog vissa risker visavi dem på politikens högerkant, som i en namnändring kanske skulle kunna utläsa en kursändring av för dem önskat slag. Det fanns också en fara i att motståndarna skulle lyckas med att förlöjliga det hela och skapa en allmän uppfattning om att det bara var fråga om en opportunistisk partimanöver. Den socialdemokratiska pressens första reaktioner tydde också på att denna farhåga inte var överdriven. Motståndarna skulle så att säga handla utifrån det franska ordspråket: "Plus ça change, plus c'est la même chose". I varje fall på kort sikt skulle då opinionseffekterna inte vara positiva.

På längre sikt var troligen ett namnbyte att föredra. Utgångspunkten för partiledningen var självfallet också att det existerande namnet var en belastning och att problemet snarast var i tillväxt. Man skall hålla i minnet att dessa överväganden ägde rum under en tid av mer uttalade radikala tongångar, speciellt i ungdoms- och

studentkretsar. Borgerlighet, kapitalism, höger etc, var begrepp och företeelser som vid denna tid utgjorde högljudda kollektivs främsta måltavlor.

Om partiets namn tidigare hade utgjort ett problem, så var detta i så fall förvärrat under denna tid. Ungdomsförbundet lyckades t ex inte hålla ställningarna; medlemstalet sjönk dramatiskt under år 1968.⁴⁸ Det fanns emellertid, för partiledningen, ytterligare faktorer som talade för ett namnbyte. Borgfreden inom oppositionen under valrörelsen var mindre än under valåret 1966. Regeringsfrågan kom att stå i centrum för valrörelsens slutskede och mittenpartierna deklarerade då klart att det av dem antagna mittenprogrammet var att betrakta som ett regeringsprogram. Några "eftergifter" åt högern skulle det således inte bli tal om.⁴⁹

Överhuvudtaget var den, sedan några år alltmer, intensiva diskussionen om mittensamverkan, med tal om sammanslagning osv, otvivelaktigt ett irritationsmoment för högerpartiet.⁵⁰ Partiet riskerade att i skuggan av ett förstärkt mittenrike inte bara förlora prinsessan, utan också den tredjedel av kungariket som man ansåg hade funnits inom räckhåll inför valet 1968. Ett sammanslaget mitten skulle än mer isolera högerpartiet och begränsa dess framtida möjligheter till inflytande. Det gällde för partiet att i stället försöka rasera tidigare hinder och söka nya vägar för en sammanhållen opposition, som skulle inkludera det egna partiet. Partiets enda möjlighet för ett större avgörande politiskt inflytande ansågs ligga i en trepartisamverkan.

En kungstanke bakom partiledningens önskemål om ett namnbyte var självfallet också att partiet därigenom på sikt skulle kunna skapa en annorlunda profil inom valmanskåren i stort. Genom att ytterligare understryka vad man ansåg vara de liberala inslagen i partiets politik skulle namnbytet också få en reell innebörd.⁵¹ Genom att även i namnet slå fast sin vilja till samarbete skulle också partiet inför den allmänborgerlige väljaren som önskade en samlad opposition, framstå som den ende sanne samlingssträvaren. Namnbytet skulle så att säga tvätta bort en gammal stämpel och ersätta den med en ny, marknadsmässigt mer lättläsrad, profil. Eftersom ett nytt partiprogram skulle skrivas, så kunde man också lättare skapa en bild av att en reell partireformation var på väg.

De stora förhoppningarna om 10 nya högermandat inför valet 1968, ledde till att den i och för sig begränsade förlusten på ett mandat snarast upplevdes som en förlust av elva. På sina håll hävdades att partiledningens önskan om ett namnbyte bara var ett försök att dölja valnederlaget. I stället för en diskussion om namnbyte, skulle en debatt om orsakerna till valnederlaget komma till stånd, vilket inte skulle ha legat i partiledningens intresse.⁵²

En jämförelse med Bondeförbundets namnbyte till Centerpartiet 1957–58 visar att likheterna mellan de två namnbytena är flera:

- Dåvarande bondeförbundet hade också haft debatter om namnet vid ett flertal tillfällen
- namnfrågan hade även inom Bondeförbundet befunnits inaktuell (i form av en intern omröstning 1955) kort före namnbytet blev en realitet
- namnfrågan aktualiserades även i Bondeförbundets fall tätt efter ett misslyckat andrakammarval (valet 1956 då Bondeförbundet gick tillbaka 1.3 % jämfört med andrakammarvalet 1952)
- partiledaren–partiledningen arbetade då för ett namnbyte
- bland de alternativ som framstod som "tunga" återfanns vid bägge tillfällena "Samlingspartiet" och "Framstegspartiet"
- namnskiftet följdes snart av ett nytt partiprogram, dvs var ett led i en större partireformation
- det slutgiltiga namnet var inte ett av de som inledningsvis framstod som det mest troliga.⁵³

"Moderata Samlingspartiet" var inte helt nytt som partibeteckning för den svenska högern. Partiets blivande förste ordförande Gustaf Fredrik Östberg skrev sålunda till Harald Hjärne i september 1904:

"Då saken diskuterades i vintras, föreslogos åtskilliga namn, men man fann intet som vann odeladt bifall. Sålunda föreslogos: Svenska Nationalförbundet, Svenska Högerföreningen, Svenska högerpartiernas förening, *Moderata Samlingspartiet*, Moderata valmansföreningen."⁵⁴

Per Albinsson

Noter

¹ Söderberg (1929) s 18, Bergh s 1, Wahlstrand (1946) s 42 f.

² Denne nämnde beteckningen för partiets blivande förste ordförande G F Östberg i ett brev 1904-09-26. Se Wahlstrand (1946) bilaga XVIII. Se även Elvander (1961) s 394.

³ "Enligt min mening vore det bäst, om man stannade vid Moderata Valmansförbundet, som icke kan stöta någon och säger hvad man åsytter." G F Östberg i brev till Harald Hjärne 1904-09-25. Se Wahlstrand (1946) bilaga XVII.

⁴ Bedömning av Dahlgren–Tingsten (1937) s 159. Till stöd för denna bedömning kan nämnas att till ordförande i andra kammarens Lantman- och borgarparti utsågs vid bildandet 1912 amiral Arvid Lindman. När denne samma år även övertog ordförandeskapet i AVF efter Östberg, fick högern för första

- gången i ledningen en personalunion mellan valorganisationen och (åtminstone) den ena kammarens riksdagsgrupp.
- ⁵ Redan före 1938 hade vissa diskussioner om namnändring förekommit. 1935 föreslog t ex överstyrelsens arbetsutskott namnet Svensk Samling, en term som återfanns på flera valaffischer i andrakammarvalet året därpå. Under valåret föreslog en namnbedröning namnet Nationaldemokratiska partiet.
- ⁶ Redogörelsen för namnfrågans behandling 1938–1967 bygger på R Bergh s 1–4 och Sihlén–Skager (1969) s 4–7.
- ⁷ Kvällsposten 1963-10-13.
- ⁸ Svensk Tidskrift 1964 s 385.
- ⁹ Svenska Dagbladet 1965-01-30.
- ¹⁰ Se H-A Larsson (1980) s 118 ff.
- ¹¹ Östgöta-Correspondenten 1968-09-25, även Svenska Dagbladet 1968-10-20.
- ¹² H Winberg, Partier och partinamn, i Svensk Tidskrift 1967 s 204–211.
- ¹³ Uppgifterna rörande 16–17 september ur G Bohman (1983) s 100.
- ¹⁴ "Valet 1968, en kommentar med förslag till riktlinjer för 1970. Strängt personligt" daterat Sam Nilsson/BS 19.9.68. Promemorian refererades i G Olivecrona, Hur väljarna vanns, som utkom hösten 1968, se s 196 ff.
- ¹⁵ Svenska Dagbladet 1968-10-20.
- ¹⁶ Uppgifterna om sammanträdet ur Sihlén–Skager (1969) s 10.
- ¹⁷ I partisekreterarens promemoria s 9–10. Se även den utsända "Kommuniké utfärdad av Högerpartiets partistyrrelse och Högerpartiets riksdagsgrupps förtroenderåd vid gemensamt sammanträde den 24 september 1968." Landsark. i Lund, Ensk. ark. 163, EIII:12.
- ¹⁸ Positiva till både namnbyte och beteckningen Samlingspartiet var inom högerpressen bland andra: Norrbottens-Kuriren (21.9), Nya Wermlands-Tidningen (25.9), Norrköpings Tidningar-Östergötlands Dagblad (26.9), Barometern (26.9), Svenska Dagbladet (25.9) samt Smålands-posten (26.9).
- ¹⁹ Snarlika argument återfanns även i t ex Arbetet (26.9), Arbetarbladet (26.9), Dagbladet (25.9), Västgöta-Demokraten (25.9), Värmlands Folkblad (26.9), Smålands Folkblad (28.9). Jfr även Skånska Dagbladet (c, 25.9).
- ²⁰ Se t ex Göteborgsposten (lib., 25.9), Nerikes Allehanda (lib., 25.9), Jönköpingsposten (fp. 25.9), Östersundsposten (ob lib., 27.9), Sydsvenska Dagbladet (ob lib., 25.9), Kvällsposten (ob lib., 25.9).
- ²¹ Ur brev från Yngve Holmberg till partiombudsmannen Sten Svensson, Malmö, Stockholm den 27 september 1968. Landsark. i Lund, Ensk. ark. 163, EII:9.
- ²² Norrbottens-Kuriren 1968-09-30.
- ²³ Den 8 november bildades i Skåne ett nytt parti med namnet Framstegspartiet. Ordförande i interimstyrelsen blev trädgårdsmästaren Axel Johansson i Klippan, en före detta centerpartist. I styrelsen ingick också den förre riksdagsmannen, centerpartisten som blivit invald på Medborgerlig Samlings valsedel, Bertil Rubin. Det nya partiet skulle verka i vad som hette "kraftfältet mellan de borgerliga och socialdemokraterna." (Uppgifterna ur Öste (1969) s 173).
- ²⁴ Helsingborgs Dagblad 1968-11-12.
- ²⁵ Y Holmbergs föredragning vid partistyrrelsesammanträde 1969-01-02. Refererat i Sihlén–Skager (1969) s 12.
- ²⁶ "Högerpartiets riksstämman 8–9 januari 1969. Sammanställning av remisser i namnfrågan."
- ²⁷ I kommittén ingick partipresidiet, partisekreteraren samt ordförandena i kvinno- och ungdomsförbundet.
- ²⁸ Uppgifterna om sammanträdet ur Sihlén–Skager (1969) s 12f.
- ²⁹ Bland de som utgick ifrån Moderata Samlingspartiet fanns: Sydöstra Sveriges Dagblad (4.1), Dala-Demokraten (4.1), Smålandsposten (4.1) samt Helsingborgs Dagblad (4.1), som hälsade beteckningen med stor tillfredsställelse.
- ³⁰ Enligt uppgift i Helsingborgs Dagblad 1969-01-05.
- ³¹ Medborgaren 1969: 1 s 8.
- ³² Om stämman se Medborgaren 1969: 1 s 8f, Sihlén–Skager (1969) s 13 ff. Citat G Bohman (1983) s 105. Nya Wermlands-Tidningen meddelade sina läsare (10.1) att en av de två som avstått från att rösta var partisekreteraren Sam Nilsson.
- ³³ Se t ex Arbetet (s, 10.1), Sydöstra Sveriges Dagblad (s, 11.1), Vestmanlands Läns Tidning (lib., 10.1), Sydsvenska Dagbladet (ob lib., 11.1), Kvällsposten (ob lib., 14.1) och Norrländska Socialdemokraten (s, 11.1, 15.1, 17.1).
- ³⁴ Svenska Dagbladet (13.1). Se även Helsingborgs Dagblad (11.1) och Norrbottens-Kuriren, som uppe i Luleå förde en hetsig diskussion med sin kollega Norrländska Socialdemokraten (13.1, 16.1, 18.1).
- ³⁵ Yngve Holmberg i brev till partiombudsman Sten Svensson, Malmö, 20 januari 1969. Landsark. i Lund, Ensk. ark. 163, EII:11.
- ³⁶ Protokoll fört vid sammanträde med Riksdagshögern fredagen den 10 januari 1969 § 9.
- ³⁷ Medborgaren 1969:9 s 1. Den valda symbolen är uppochned i sitt utförande mycket lik symbolen för det multinationella bolaget Westinghouse Electric Corporation; (W) Jfr Nittve–Lindahl (1979) s 56.
- ³⁸ Intervjuuppgift Eric Krönmark 1982-11-04.
- ³⁹ Afzelius (1921) s 2. Även de ledande männen bakom bildandet av AVF delades av dem själva upp i konservativa eller moderata. Se t ex brev från riksdagsmannen, frihandlaren Hugo Tamm till Carl Swartz (1904-09-10), i vilket han betecknar sig själv som moderat medan partiets blivande ordförande G F Östberg riksdagsman och protektionist går under beteckningen konservativ. I Wählstrand (1946) bilaga XI. Om partipolitiseringsen inom riksdagen i stort se Thermaenius (1935), Johansson (1977) ger en koncisk skildring som bygger på Thermaenius, s 29–36.

- ⁴⁰ Kvinnoförbundet 50 år (1970) s 6.
⁴¹ SAOB (1945) "moderat".
⁴² Söderberg (1929) s 29–73.
⁴³ Se t ex brev från Y Holmberg 1968-09-27, Loman (1979) s 101, stämmotion nr 6, 1962 och stämmotionerna 10–12, 1965.
⁴⁴ Se t ex stämmotionerna 10 och 12, 1965.
⁴⁵ Denna tanke förfäktades t ex av partiets tidigare vice ordförande Leif Cassel. (Medborgaren 1969:1 s 8.)
⁴⁶ Ett exempel utgjorde riksdagsman Blenda Ljungberg, som trots att hon var emot ett namnbyte, av lojalitet mot partiledningen röstade för det. (Medborgaren 1969:1 s 8).
⁴⁷ Medborgaren 1969:1. Se även Loman (1979) s 101.
⁴⁸ Från ca 23 800 (1967) till ca 14 200 (1968).
⁴⁹ Hadenius m fl 1971) s 277, A Öste (1969), G Olivecrona 1968) s 151 f.
⁵⁰ Om mittenpartidiskussionen se t ex G Olivecrona (1968) s 146 ff.
⁵¹ Se G Bohman (1983) s 101.
⁵² Detta hävdades t ex av riksdagsman Tage Magnusson. Refererad i C Johansson (1971) s 6.
⁵³ Om Bondeförbundets namnbyte se H-A Larsson (1980) s 85f, 118 ff.
⁵⁴ G F Östberg till Harald Hjärne den 25 september 1904 återfinns i Wählstrand (1946) bilaga XVII.

Referenser

- I Afzelius, Första kammarens moderata parti. Svensk Tidskrift vol 11 1921: 1–13
 R Bergh, Högerns namnfråga. Odaterad stencil. Tillgänglig hos artikelförf.
 G Bohman, Så var det. Bonniers. Stockholm 1983
 C B Bring, Svenskt ordföränd ordnat i begreppsklasser. Stockholm 1931
 G Dahlberg–H Tingsten, Svensk politisk uppslagsbok. AB Svensk Litteratur. Stockholm 1937
 C M Ekbohrn, 100 000 främmande ord och namn m m. 2:a uppl. Albert Bonniers Förlag. Stockholm 1948. Utgiven av Axel Berggren.
 N Elvander, Harald Hjärne och konservatismen. Almqvist & Wicksell. Uppsala 1961
 Illustrerad Svensk ordbok. Natur & Kultur. Stockholm 1970.
 C Johansson, Partiledarbytet i Moderata Samlingspartiet 1970. Bakgrund och orsaker. Seminarieuppsats, Statsvetenskapliga institutionen Stockholms universitet vt 1971
 F Johansson, Sverige partipolitiserat. Dagspressen som en spegel av politisk utveckling 1896–1908. C W K Gleerup Liber Läromedel. Lund 1977
 Kvinnoförbundet 50 år. Moderata Samlingspartiets kvinnoförbund. Skara 1970
 H-A Larsson, Partireformationen – från bondeförbund till centerparti. C W K Gleerup Liber Läromedel. Lund 1980
 N Loman, I frihetens tjänst. Moderata Samlingspartiet 1904–1979. Moderata Samlingspartiets Riksorganisation. Köping 1979
 S Nilsson, Valet 1968, en kommentar med förslag till riktlinjer för 1970. Intern promemoria. Högerpartiet riksorganisationen 1968-09-19
 L Nittve–B Lindahl, Svenska valaffischer. En studie av perioden 1920–1976. Akademitratur. Stockholm 1979
 Nordisk familjebok. Nordisk Familjeboks Förlags-AB. stockholm 1909
 Nordisk familjebok. Aktiebolaget Familjebokens Förlag. Stockholm 1931
 Nordisk familjebok. Förlagshuset Norden AB. Malmö 1953
 G Olivecrona, Hur väljarna vanns. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1968
 S Sihlén–L Å Skager, Namndebatten inom Högerpartiet samt dess byte till Moderata Samlingspartiet. Seminarieuppsats, Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs universitet ht 1969
 Svenska akademiens ordbok. Lund 1945
 Svenska akademiens ordlista 7:e, 8:e, 9:e uppl. Norstedts. Stockholm 1900, 1923, 1951
 Svensk uppslagsbok. Förlagshuset Norden AB. Malmö 1951
 E N Söderberg, Allmänna valmansförbundet 1904–1929. Stockholm 1929
 E Thermaenius, Riksdagspartierna. Sverige Riksdag XVII. Stockholm 1935
 H Winberg, Partier och partinamn. Svensk Tidskrift Vol 54 1967: 204–211
 A Wählstrand, Allmänna valmansförbundets tillkomst. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga förening i Uppsala XXIV. Uppsala 1946
 A Öste, Inrikespolitisk översikt. I Anno 1968. Förlagshuset Norden AB & Svenska Dagbladets AB. Malmö 1969

Övrigt:

- Dagspress
 Medborgaren (1969:1)
 Svensk Tidskrift (1964 s 385)
 Riksdagshögerns protokoll 1969-01-10
 Stämmohandlingar 1956–1981
 Brev: Y Holmberg till partiombudsman Sten Svensson i Malmö; 1968-09-27, 1969-01-20. Landsarkivet i Lund